

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اصول و روش‌ها

دعا والدین برای فرزند

عرض کردیم که مقوله دعا برای فرزندان هم برای فرزند دار شدن و هم برای صلاح و امور معنوی و غیر معنوی فرزندان یک مقوله است که در آیات و روایات مورد توجه قرار گرفته است و به دلیل تأثیری هم که این در شخصیت و رفتار و وجود فرزندان دارد این به عنوان یک روش تربیتی که در نظام تربیتی اسلام جایگاه خاص خودش را دارد و یکی از جاهایی که یک نظام تربیتی دینی را از سایر چیزها متفاوت می‌کند به این شکل ما باید به این بحث هم بپردازیم و اهمیتش هم روشن است.^۱

«دعا برای فرزند» در قرآن

گفتیم که هم دعا برای این که صاحب فرزند شود البته صاحب فرزند صالح شود در آیات و روایات مورد توجه است که به دلیل این که دعا با قید فرزند صالح است خود این نوعی ممهّد تربیتی است و هم دعا برای صالح شدن و سعادت مند شدن فرزندان در آیات و روایات مورد توجه قرار گرفته است و هر دو شکلش را داریم، چند آیه در مورد حضرت زکریا بود که در سه جا بود، در سوره مریم و انبیا و آل عمران بود که این سه آیه را ملاحظه کردید، آیه چهارم هم مربوط به حضرت ابراهیم بود که در مورد حضرت ابراهیم با **إِنَّكَ لَسَمِيعُ الدَّعَاءِ** عرض کردیم.

آیه ۱۰۱ سوره صافات

در مورد حضرت ابراهیم آیه دیگری داریم که گویا تراست، سوره صافات آیه ۱۰۱، در آیه قبلی ما با یک قرینه و اشعاری از **إِنَّكَ لَسَمِيعُ الدَّعَاءِ** می‌گفتیم و از آن استظهار می‌کردیم که این استشعار و این استظهار جای تأملی هم بود، اما آیه دیگری که در مورد حضرت ابراهیم است آیه سوره صافات است، بعد از حضرت موسی در مورد حضرت ابراهیم آیات زیادی در قرآن آمده است و آیات خیلی جالبی هستند و سوره صافات سوره خیلی روان و زیبا و جالبی است که فرمودند: **وَ اللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (۹۶) قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُيُوتًا فَأَلْقُوهُ فِي الْيَمِّ لَيْثًا فَرَجَاهُ فَجَعَلْنَاهُمْ**

الْأَسْفَلِينَ (۹۸) وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَلِّدِينِ (۹۹) که می‌گوید شما به سمت خدا برو هدایتت می‌کند و مثل والذین جاهدوا فیما لَنَهْدِينَا سَبَلَنَا است، این‌ها چند آیه است که همه این قانون را می‌گوید، یعنی اگر کسی دل برید و به خدا پیوست و به سمت او حرکت کرد خدا او را کمک می‌کند، رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ (۱۰۰) فَبَشِّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ (۱۰۱) این آیه وضوح دارد و می‌گوید هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ که می‌گوید از صالحان به من بده که برای فرزند صالح دار شدن دعا می‌کند که هم اصل دعا برای فرزند است و تأکید بر صالح بودنش است و هیچ جای شک و شبهه‌ای باقی نمی‌ماند برای این که دارد فَبَشِّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ و با فاء مترتب بر این دعا می‌کند و معلوم می‌شود که این دعا ناظر به اولاد صالح بوده است.

جمع‌بندی آیات ذکرشده

پس سه آیه در مورد حضرت زکریا و دعای برای ذریه طیبه بود که حضرت یحیی به او داده شد و یکی هم دعای حضرت ابراهیم است که آیه ۳۹ سوره ابراهیم بود و یکی هم آیه ۱۰۰ سوره صافات است، شاید بعضی از آیات دیگر مربوط به حضرت ابراهیم هم یک اشعاری داشته باشد چون در سوره بقره و آل عمران هم داریم ولی این دو آیه کافی است، البته این نوع قصه تولد و... را در مورد حضرت عیسی و مریم هم داریم ولی در آن جا در آیاتی که مربوط به حضرت مریم و عیسی است دعایی نیست ولی در این دو مورد در قرآن دعا آمده است، پس آن سه آیه مربوط به حضرت زکریا بود و این دو آیه مربوط به حضرت ابراهیم بود که ظهور دومی واضح و روشن است و یکی هم آیه کلی است که آیه سوره فرقان بود که وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا که این و اجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا در بعضی از روایات نقل شده است که ائمه این‌طور قرائت کرده‌اند که واجعل لنا من المتقين إماماً منتها نمی‌دانم روایتش معتبر است یا نیست.

مفهوم «رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ»

آن که دیروز عرض کردیم که هَبْ لَنَا دو احتمال دارد یکی این که از همین ازواج و ذریه قرَّة أَعْيُنِ کن و یکی هم این که از این‌ها به من فرزندان که قرَّة أَعْيُنِ باشند بده که ظهور همان دومی است به دلایل مختلف از جمله این که در این جا تعبیر هَبْ آمده است یعنی وقتی می‌خواهد بگوید کسی برای من خوب شود نمی‌گوید برای من این صفت را هبه کن، این تعبیر هبه است و تعلق به قرَّة أَعْيُنِ هم گرفته است که آن قرَّة أَعْيُنِ هم آن اشخاص هستند، این که این‌ها را به من هبه کن این را بعید است بگویم و اصلاً ظهور ندارد در این که مقصود این باشد که یعنی این‌هایی که هستند این‌ها را

برای من خوششان کن و اگر بگویند و أَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي می‌شود ولی این بعید است. قرائن طوری است که ظهور را همین‌طور قرار می‌دهد که هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَ ذُرِّيَّتِنَا قَرَّةَ أَعْيُنٍ یعنی از این‌هایی که از من هستند به من نور چشم بده یعنی نه این که خود این‌ها را نور چشم کن. جمع دو معنا نمی‌شود و قرینه می‌خواهد، صرف احتمال و عدم قرینه بر خلاف کافی نیست و باید قرینه‌ای باشد که یکی از قرائنی که ما برای این استعمال لفظ در اکثر از معنا پذیرفته‌ایم این است که در روایات برویم و ببینیم چیزی که به این معنا سازگار است روایت معتبر دیگری به یک چیزی تطبیق داده است که با آن معنا معتبر است که این قرینه‌ای می‌شود که استعمال لفظ در اکثر از معنا است. ما عرض کردیم که در بحث اصولی استعمال لفظ در اکثر از معنا به لحاظ ثبوتی متصور و معقول است اما به لحاظ اثباتی دلیل می‌خواهد و ظاهر احدالمعنیین است و اگر قرینه‌ای بر احدالمعنیین پیدا نشد می‌گوییم مجمل است و نمی‌گوییم در هر دو استعمال شده است و باید قرینه‌ای پیدا کنیم که هر دو معنا در این جا مراد است، البته این را در قرآن داریم و تمنی است اما در این جا قرینه‌ای به این شکل نداریم.

آیات ۱۲۴ تا ۱۳۲ سوره بقره

یک نمونه دیگر هم آیات سوره مربوط به حضرت ابراهیم است در دو سوره که از این به بعد بیشتر دعاهایی است که برای صلاح و خواسته‌های فرزندان دعا کردن است که این یکی در سوره بقره در قصه حضرت ابراهیم است، این آیات از آیه ۱۲۴ شروع می‌شود و تا ۱۳۲ ادامه دارد، این حدود ۸ آیه‌ای که در سوره بقره است به داستان ابراهیم اشاره کرده است و مشتمل بر چند دعا است که من این‌ها را از اول با همین زاویه بحث دعا برای اولاد و فرزندان و ذریه عرض می‌کنم، وَ إِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ (۱۲۴) این آیات از آیات بسیار مهم بحث امامت و ولایت است و مسائل متعددی در این آیات است و یکی از آیات مهم امامت است که امامت بالاتر از نبوت است، البته این آیه در اصول هم در چند جا بحث شده است که یکی از جاهایش در مشتق است، این لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ این که مشتق متلبس در مبدأ است یا من قضا است در همین آیه در بحث ابوبکر و عمر بحث شده است و این که ظالم در این جا کسی است که حتی متلبس هم در من قضا هم نباشد و هیچ وقت به ظلم دست نزده باشد، این یکی از ادله عصمت است و قرائنی داریم که ظالم را حمل بر این می‌کنیم.

مفهوم «مِن ذُرِّيَّتِي»

در این آیه در مورد وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي دو احتمال است، یکی این که سؤال باشد و یکی این که دعا باشد، یک احتمال این است که حضرت فرمود إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا من تو را پیشوای مردم قرار دادم، سؤال می‌کند که آیا در ذریه من هم این باقی خواهد ماند؟ خدا جواب می‌دهد که عهد من به ظالمین نمی‌رسد که اشعاری به این دارد که ذریت ظالمین هم پیدا می‌شوند و این عهد به آن‌ها نمی‌رسد، اگر این باشد ربطی به بحث ما ندارد اما احتمال دیگری که دارد این است که وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي یعنی حضرت با جمله کوتاهی درخواست می‌کند یعنی خدایا در ذریه من هم قرار بده، جواب خدا هم جواب نفی یا اثبات مطلق نیست و می‌فرماید که عهد من به ظالمین نمی‌رسد، این نشان می‌دهد که در ذریه ایشان هم ظالم است و هم عادل است و به بعضی می‌رسد و به بعضی نمی‌رسد، اگر این احتمال دوم را که دعا باشد در این جا بپذیریم آن وقت این دعا برای فرزندان می‌شود یعنی این که به مراتب عالی‌های از مراتب معنوی و الهی برسند، البته بین این دو احتمال مؤونه سؤال بودنش کمتر است، چون وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي حذفش کم است یعنی وَ هَلْ مِنْ ذُرِّيَّتِي که این طور ممکن است بگویند که هَلْ مِنْ ذُرِّيَّتِي حذفش کم است چون اصل عدم حذف است یا این که حذف اقل است، اما دعا که باشد یعنی رَبِّ اجْعَلْ مِنْ ذُرِّيَّتِي إِمَامًا و شاید حذفش بیشتر باشد، ممکن است به این دلیل گفته شود که وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي سؤال است اما درعین حال شاید بشود این را جواب داد به این که حذف خیلی زیاد هم تفاوتی ندارد برای این که در آن جا هم که می‌گوید هَلْ مِنْ ذُرِّيَّتِي یعنی وَ هَلْ تَجْعَلُ الْإِمَامَ فِي ذُرِّيَّتِي، دعا هم که باشد این است که رَبِّ اجْعَلْ مِنْ ذُرِّيَّتِي إِمَامًا و حذفش خیلی متفاوت نیست و لذا احتمال دعا است اما حداقل الان من یک مرجح نهایی برای یکی از این اطراف را ندارم.

«جعل» در آیه ۱۲۵ سوره بقره

وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَ أَمْنَا وَ اتَّخَذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى، این جعل بیت و مَثَابَةً لِّلنَّاسِ و أَمْنَا هم احتمال دارد که جعل تکوینی باشد و هم احتمال دارد که جعل تشریحی باشد ولی این را بیشتر حمل بر جعل تشریحی کرده‌اند یعنی این جا را جایی قرار دادیم که باید رعایت امنیت شود و مردم باید این جا بیایند.

وَ اتَّخَذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَ عَهْدَنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْعَاكِفِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ (۱۲۵) وَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَ ارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ ءَامَنَ مِنَّا بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَ مَنْ

كَفَرَ فَأَمَّتُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (۱۲۶) وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (۱۲۷)

در ضمن یک اطلاقی است که می‌گوید اجعلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا و ارزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ چون اصل کسانی که آن جا هستند فرزندان و ذریه ایشان هستند و لذا آن هم به همین ملاحظه گفته می‌شود ولی و ارزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ که می‌گوید یعنی دعا می‌کند برای این که گرچه اهل مکه را می‌گوید و شمول دارد ولی مسلم قدر متیقنش ذریه حضرت ابراهیم هستند و لذا این هم دومین موضعش است که می‌شود به آن استدلال کرد.

دعا در «رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا»

موضع سومش همین رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا است که حضرت ابراهیم دعا می‌کند منتها دعا می‌کند هم برای خودش و هم برای فرزندش که رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا چه از من و چه از اسماعیل.

دعا در «تَقَبَّلْ مِنَّا وَ مُسْلِمِينَ لَكَ»

موضع چهارم این است که رَبَّنَا وَ اجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ، در این جا صراحت و اوج قصه است که دعا می‌کند که خدایا ما را مسلم قرار بده و ذریه ما را امت مسلم قرار بده، پس ابتدا دعا برای امامت بود و بعد دعا برای ثمرات و جنبه‌های مادی بود و آن تَقَبَّلْ مِنَّا وَ مُسْلِمِينَ لَكَ دعا برای ذریه است منتها دعای امور معنوی است.

مفهوم «أَرِنَا مَنَاسِكَنَا»

وَ أَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَ تُبِّ عَلَيْنَا، در این جا چند دعا کرده است هم این که ما را و فرزندان ما را مسلم قرار بده و هم مناسک ما را به ما نشان بده، أَرِنَا مَنَاسِكَنَا دو احتمال در بابش وجود دارد که بیشتر احتمال اول را می‌گویند، أَرِنَا مَنَاسِكَنَا یعنی حج را به ما آموزش بده و ممکن است احتمال دوم هم این باشد که أَرِنَا مَنَاسِكَنَا یعنی آن صورت ملکوتی مناسک را به ما نشان بده البته معمولاً همان احتمال اول را می‌گویند، أَرِنَا مَنَاسِكَنَا یعنی احکام را به ما یاد بده که این بار جالبی هم در این جا دارد که دعا می‌کند ما مسلم باشیم و احکام را به ما یاد بده،

پیامبر و دعای حضرت ابراهیم (سلام الله علیهما و آلهما)

وَ تَبَّ عَلَيْنَا وَ بَر مَا بِيخْش، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ وَ بَعْدُ دَعَا بَعْدِي مِي فَرَمَايِد: رَبَّنَا وَ أَبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْلَقْمُ يَتْلُوا عَلَيْلَقْمُ دَعَا مِي كَنْد كِه بَرَاي اَيْن مَرْدَم وَ اَيْن ذَرِيَه مَن وَ اَهْل اَيْن جَا بِيَامِبَر مَبْعُوث كَن دَر يَك رَوَايَتِي كِه دَر بَحَار يَا دَر جَاي دِيكِر اسْت بِيَامِبَر اَكْرَم مِي فَرَمَايِد اَنَا دَعَوْتُ اِبْرَاهِيمَ كِه اَيْن اِشَارَه بَه هَمِين آيَه دَارْد وَ دَر دُو سَه جَا اَيْن دَعَا آْمَدَه اسْت، عَمَق دَعَا اَيْن اسْت كِه گَاهِي تَا دُو هَزَار سَال مِي مَانْد وَ دَعَا مَسْتَجَاب مِي شُود، حَضْرَت مِي فَرَمَايِد: اَنَا دَعَوْتُ اِبْرَاهِيمَ اَيْن هَمَان دَعَايِي اسْت كِه رَبَّنَا وَ أَبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْلَقْمُ يَتْلُوا عَلَيْلَقْمُ ءَايَاتِكَ وَ يَعْلَمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ يُزَكِّيهِمْ يَعْنِي دَعَا هَمِين طُور مِي مَانْد وَ بَعْد اَز قَرْنِهَا كِه اَز حَضْرَت اِبْرَاهِيمَ تَا بِيغْمِبَر حِدَاقْل بَايِد پَنجَاه نَسْل گَزْشْتَه بَاشْد وَ لِي اَيْن دَعَا بَاقِي مَانْد وَ بِيَامِبَر مِي فَرَمَايِد: اَنَا دَعَوْتُ اِبْرَاهِيمَ، اَيْن دَعَايِي اسْت كِه حَضْرَت دَر اَيْن جَا اَنْجَام مِي دَهْد. مِي بِيْنِيْد كِه اَيْن سَنْت حَضْرَت اِبْرَاهِيمَ بُوْدَه اسْت وَ مِي شُود بَگُويِيْم مَسْتَحَب اسْت وَ الْقَاي خُصُوصِيْت كَنِيْم، جَالِب اَيْن اسْت كِه دَر اَيْن مَجْمُوعَه دَعَاها هَم دَعَا اَيْن اسْت كِه كَسَانِي اَز اَيْن ها بَه اَمَامْت بَرَسَنْد وَ هَم دَعَاي بَرَاي اَمُور مَادِي شَان اسْت كِه ثَمْرَات رَا بَه اَن ها بَدَهْد وَ هَم دَعَاي بَرَاي قَبُولِي اَعْمَال اسْت هَم بَرَاي اِسْلَام اسْت وَ هَم بَرَاي اِحْكَام وَ اَعْتِقَادَات مُسْلِمِين اسْت وَ هَم اَخْلَاق اسْت كِه تُوْبَه وَ اِمْتَال اَيْن ها اسْت وَ هَم مَسْئَلَه اسْتِمْرَار وَايْت وَ اَيْن كِه بِيْن اَيْن ها رَسُول بَاشْد كِه اَيْن دَعَاي اِبْرَاهِيمَ اسْت يَعْنِي اِكْر كَسِي مِي خُواَهْد دَعَايِي بَكَنْد اَيْن طُور دَعَا كَنْد، يَك مَجْمُوعَه اَيْن قَدْر رَاقِي وَ عَالِي اَن هَم بَا چِنَان اَخْلَاص وَ عَمَقِي كِه دَر طُول قُرُون اَيْن دَعَا اسْتِمْرَار پِيْدَا مِي كَنْد وَ اَيْن دَعَوْت دَر تَارِيخ مَانْد گَار مِي شُود.

آیات ۳۵ تا ۴۱ سوره ابراهیم

دَر هَمِين قِصَه وَ اَز هَمِين بَاب دَر سُورَه اِبْرَاهِيمَ آيَات ۳۵ تَا ۴۱ اسْت كِه مَشْتَمَل بَر هَمِين دَعَاهايِي اسْت كِه حَضْرَت اِبْرَاهِيمَ دَارْد، وَ اِذْ قَالَ اِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ ءَامِنًا وَ اجْنُبْنِي وَ بَنِيَّ اَنْ نَعْبُدَ اِلْاٰصْنَامَ، اَيْن جَا تُوْحِيْد وَ پَرهِيْز اَز شَرِك رَا خُواَسْتَه اسْت، بَنِيَّ هَم كِه مِي گُويِد دَر اَيْن جَا اِبْنَاء مَسْتَقِيْم وَ غَيْر مَسْتَقِيْم رَا مِي گُويِد وَ هَمَان مَعْنَاي ذَرِيَه دَارْد، رَبِّ اِنلِقَانْ اَصْلُنْ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِيْ فَاِنَّهُ مِنِّيْ وَ مَنْ عَصَانِيْ فَاِنَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ، رَبَّنَا اِنِّيْ اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِيْ بُوَادَ غَيْلًا ذِي زُرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيْمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ اَفْلَادَةً مِّنَ النَّاسِ تَلٰوِيْ اِلَيْلَقْمُ وَ ارزُقُهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُوْنَ، اَيْن دَعَاي مَادِي اسْت، دَعَاي قَبْلِي رَاجِع بَه دُورِي اَز شَرِك بُوْد وَ اَيْن هَم رَاجِع بَه اَيْن اسْت كِه اَيْن جَا هَم آبَاد شُود وَ مَرْدَم بَه اَيْن جَا تُوْجِه كَنْنْد وَ ثَمْرَات بَه اَن ها بَدَه كِه دَر اَن جَا هَم بُوْد، اَلْبَتَه دَر اَيْن جَا كَمِي بَا زْتَر اسْت اَفْلَادَةً مِّنَ النَّاسِ تَلٰوِيْ اِلَيْلَقْمُ وَ ارزُقُهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ، اَلْبَتَه اَيْن اَفْلَادَةً مِّنَ النَّاسِ تَلٰوِيْ اِلَيْلَقْمُ هَمَان مَعْنَاي عَامَش رَا

می‌گیریم که این جا جای پر رونقی شود و رفت و آمد کنند و ممکن هم است که مقصود ائمه باشند و این که مردم میل به این‌ها و امامت پیدا کنند که شاید در روایت هم به این اشاره شده است.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَبَارَئِ سَومِ از دعاها در این جا این است که رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رِبًّا وَتَقَبَّلْ دُعَاءَ، پس می‌بینیم که در این جا هم در قصه حضرت ابراهیم در این دو سوره مجموعه‌ای از دعاها است که با عنایت نسبت به فرزندان انجام می‌دهد و قطعاً این مستحب است یعنی یک کار مستحب مؤکدی است که پیامبری هم اصل اولاد صالح خواستند که در هفت هشت آیه با آن تأکید می‌آمد و هم این که صلاح و سعادت دنیا و آخرت را برای آن‌ها خواستند، چه اولاد مستقیم و چه ذریه تا قیام قیامت.

این مجموعه ده دوازده آیه در این دو سوره است که تقریباً مشتمل بر ده نه دعا برای ذریه است، از این که بگذریم.

آیه ۱۵ سوره احقاف

آیه ۱۵ سوره احقاف هم قصه خاصی برای کسی نیست و بیشتر به نحو قضیه حقیقه است، وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَارْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اگر آن ده دوازده آیه سوره بقره و سوره ابراهیم در قصه خاص حضرت ابراهیم بود یا آیات دیگری که در قصه حضرت زکریا و یحیی و ابراهیم بود.

دسته‌بندی آیات

این آیات کلی است البته آن آیات قبلی تا این جا همان طور که عرض کردم دو طایفه می‌شود، آیاتی که اصل فرزند صالح را می‌خواهد و طایفه دوم آیاتی که برای سعادت دنیا و آخرت و نعم دنیوی و اخروی دعا می‌کند، در طایفه اول یکی قصه زکریا و یحیی بود که در سه جا آمده بود یعنی در آل عمران و انبیا و مریم و یکی هم قصه حضرت ابراهیم بود که در دو جا آمده بود، حضرت ابراهیم از مواردی که هم در طایفه اول آیاتی داشت و هم در طایفه دوم، این آیه، آیه‌ای است که بحث خاص شخصی ندارد و در واقع عمل یک انسان مؤمن و مسلم را بیان می‌کند و می‌گوید یک انسان تربیت شده و هدایت شده آن است که این طور دعا می‌کند أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي، هم این انسان مؤمن کسی است که در میانه‌ای قرار گرفته است که هم به

فکر پیشینیناش است و هم به فکر آینده است. رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَ لِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَ لَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ (الحشر/۱۰) که برای سابقین این طور توجه می‌کند و در جاهایی هم برای لاحقین، یعنی همیشه انسان مؤمن سابق و لاحق را می‌بیند و سلسله ایمانی را هیچ وقت غفلت نمی‌کند، کسی که عالم برزخ می‌رود این دعا همین طور روی او اثر می‌گذارد و به او درجات می‌دهد و لذا وقتی دعا می‌کند می‌گوید که آباءُ اُمَّهَاتِنِ؟؟، از اول تا حالا همه را دعا می‌کند یعنی همه این‌ها مشمول این توجه‌اند.

این جا اَشْكُرُ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَ عَلَى وَالِدَيَّ وَ أَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ این جا هم از طایفه دوم است که دعا می‌کند که ذریه من را برای من صالح قرار بده، این جا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا نِيْسَةً بَلَكِهْ أَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي است که صلاح ذریه را می‌خواهد، آن نکات اصولی یا فقهی که این‌ها در حقیقت دلالت بر استحباب می‌کند و استحباب به‌عنوان اولی و... نکاتی است که دیروز اشاره‌ای کردم و قبلاً هم بارها گفتیم که این طور که خدا توصیف می‌کند و این‌ها هم این طور دعا می‌کنند یعنی این دعا مستحب است و مستحب مؤکد هم است.

«دعای برای فرزند» دیدگاه اسلام

مجموعه این آیات به خوبی نشان‌دهنده این بود که در نگاه اسلام هم دعای برای فرزند دار شدن مستحب است اما با قید فرزند صالح و نتیجه دوم این است که دعای برای صلاح و خوبی فرزندان هم مستحب است و سوم این که این دعا هم برای فرزندان بلا واسطه و هم برای ذریه الی قیام یوم القیامة مستحب است که این اطلاعات دارد و در این ادله هم مطلق بود و نتیجه چهارم هم این که این دعا دامنه عام و شامل هم دارد از مسائل اعتقادی که وَ اجْنِبْنِي وَ بَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ، رَبَّنَا وَ اجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ می‌گیرد که بخشی از این آیاتی که در این جا بود دعای مربوط به اعتقادات آن‌ها بود، یک بخش مربوط به مسائل احکام بود که أَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَ امثال این و یک بخش هم حوزه اخلاق و... بود که تُبُّ عَلَيْنَا وَ امثال این‌ها که در این آیات بود و علاوه بر این بخش‌های معنوی و اعتقادی و اخلاقی و احکام و امثال این‌ها یک بخش هم بخش مادی قصه است مثل وَ ارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ وَ امثال این و در امور معنوی یک بخش دیگر هم بخش ولایت و امامت بود که وَ ابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ لِيَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَ این که خود این‌ها به درجات بالای معنوی برسند. این در واقع می‌خواهد بگوید غیر از آن چه که شما با یک اعمالی تلاش می‌کنید برای این که فرزندان صالح و خوب شوند، این دعا هم مهم است و با توجه به نقشی که دعا دارد طبعاً اهمیت دارد. این مجموعه آیاتی است که بخشی از نکاتش در این جا گفته شد و همه خیلی مهم است و مجموعه این‌ها هم باز از یک نگاه دیگری بعضی نقل

سنت و سیره انبیا الهی بود که حضرت زکریا و حضرت ابراهیم و اولیای الهی بود و بخشی هم به عنوان قضایای حقیقیه بود که به عنوان کلی می‌گوید مؤمن این طور دعا می‌کند که این دو تا مهم‌ترینش بود یکی هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَ ذُرِّيَّتِنَا قَرَّةَ أَعْيُنٍ بود که از اوصاف عباد الرحمن بود و یکی هم در سوره احقاف بود که وَ صَيَّنَّا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا بود که بعد دعا می‌کند که أَوْزَعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ وَ تَا آخِر، وَ أَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي، این هم مجموعه آیات در بحث است.

روایات در دعا برای فرزند

در وسائل بعد از اجزاء و ارکان نماز که به سجود و رکوع می‌رسد بعد به تعقیبات می‌رسد و یک باب مفصلی در تعقیبات است و بعد وارد ابواب دعا می‌شود، دو سه بابش هم با دعای برای پدر و مادر و فرزندان ارتباط دارد که این ابواب خیلی زیبا و تکان‌دهنده و جالب است، ابواب دعا در کتاب الصلاة و سائل است، چه وسائل و چه وافیه و حتی شاید بحار هم این طور باشد که در ضمن ابواب الصلاة این آمده است و عنوانش ابواب دعا است یعنی بعد از بحث رکوع و سجود به تعقیبات می‌رسد و خود تعقیبات هم داستان خیلی مفصلی دارد یعنی بعد از رکوع و سجود و تسلیم به ابواب تعقیب می‌رسد که چهل باب در تعقیبات نماز است و بعد به طور خاص برای سجده شکر و... چند باب می‌آید و بعد از آن به ابواب دعا می‌رسد، ابواب دعا در این جا ۶۸ باب است که ۴۳ و ۴۴ و ۴۵ مربوط به دعای برای فرزندان و پدر و مادر است که بعد می‌خوانیم و بعد هم ابواب ذکر است که آن ابواب ذکر هم حدود ۵۰ باب دارد، بعد از این که ارکان و اجزاء نماز تمام شد و رکوع و سجود و قرائت و تشهد و تسلیم و احکام فقهی تمام می‌شود بعد سه باب بسیار مهم دارد که یکی تعقیبات نماز است که دریایی از معرفت در آن جا است و یکی هم بخش دعا است که حدود ۴۰ باب است و یکی هم بحث دعا است که حدود ۷۰ باب دارد و یکی هم ابواب ذکر است که حدود ۵۰ باب دارد، این یکی از جاهای مهم وسائل است که در حوزه اخلاق است و در فقه اخلاق این جا یکی از جاهایی است که باید به آن توجه کرد و یک قسمتش هم در فقه تربیت در همین دعا و... است که خدمتتان عرض خواهیم کرد.

و صلی الله علی محمد و آل محمد